

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Філологічні зошити. Літературознавство:

ЗБІРНИК СТУДЕНТСЬКИХ
НАУКОВИХ СТАТЕЙ

ВИПУСК VIII

Рівне – 2020

ББК 83

Ф 54

УДК 82

Філологічні зошити. Літературознавство: зб. студ. наук. ст. Вип. VIII / ред. кол. О. Кирильчук [та ін.]. – Рівне : РДГУ, 2020. – 97 с.

У збірнику вміщені студентські наукові розвідки, результати бакалаврських та магістерських досліджень з актуальних проблем українського літературознавства, теорії літератури, компаративістики та методики викладання української літератури. Матеріали збірника можуть бути використані науковцями, студентами, вчителями-словесниками.

Рекомендовано до друку рішенням кафедри української літератури
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 3 від 20 лютого 2020 р.)

Рецензент:

ШАНЮК В. І., кандидат філологічних наук, доцент (Національний університет водного господарства і природокористування).

Редакційна колегія:

ЗАХАРЧУК І. В., доктор філологічних наук, доцент;

БЕСТЮК І. А., кандидат філологічних наук, доцент;

КИРИЛЬЧУК О. М., кандидат філологічних наук, доцент (головний редактор);

КРУПКА М. А., кандидат філологічних наук, доцент;

ТХОРУК Р. Л., кандидат філологічних наук, доцент.

ЗМІСТ

БЕРНАЦЬКА АЛІНА Моделі характеротворення у романі Максима Кідрука «Де немає Бога»7	7
БУХАЛЬСЬКА БОГДАНА Урбаністична топографіка у романі Олександра Ірванця «Рівне/Ровно (Стіна)»13	13
ГАРМАНЮК БОГДАНА Містика у художній структурі роману Макса Кідрука «Не озирайся і мовчи»17	17
ГРЕБЕНЕЦЬ МАРІЯ Мотив межової ситуації у драмі «Алмазне жорно» Івана Кочерги крізь призму філософії22	22
ГУЛЕЧКО АНАСТАСІЯ Художні стратегії репрезентації минулого у романі Юрія Винничука «Танго смерті»27	27
ДЕМЧУК ВІКТОРІЯ Жанрова природа ретродетективу (на матеріалі роману Владислава Івченка та Юрія Камаєва «Стовп самодержавства, або 12 справ Івана Карповича Підпригори».....32	32
КУК НАДІЯ П'єса Миколи Куліша «Мина Мазайло» як сатиричний текст.....38	38
КУХАРЧУК ОКСАНА Сільський апокаліпсис Миколи Куліша42	42
ЛОЙКО ІВАННА Світ дитинства в есеїстиці Оксани Забужко46	46
МАЛІНОВСЬКА КАРІНА Художні моделі репрезентації травматичного досвіду у повісті «Поza межами болю» Осипа Турянського50	50
МИРОНЮК ОЛЬГА Художнє відображення Другої світової війни у романі Тетяни Пахомової «Я, ти і наш мальований і немальований Бог»55	55

МОРОЗ ТЕТЯНА

Белетризація звичаєвого права у романі

Пантелеймона Куліша «Чорна рада» 60

ОЛЕКСЮК ОЛЕКСАНДРА

Моделювання національних характерів

у прозі Михайла Коцюбинського 66

ПІСКЛЯК ОЛЕНА

Друга світова війна і досвід сучасної української літератури..... 71

ПОНОРЧУК ІРИНА

Жінка в умовах Голодомору: Світлана Талан «Розколоте небо»..... 76

ПРОКОПЧУК ТЕТЯНА

«Вид на Толедо»: картина Ель Греко в поетичних версіях

Вадима Лесича й Патриції Килини 82

СИТКІВ МАРІЯ

Тема влади у драматургії Валерія Шевчука

(на матеріалі драм «Вертеп», «Птахи з невидимого острова»)..... 87

СТАСЮК КАТЕРИНА

«Хвороба як метафора» (за Сьюзен Зонтаг):

українська проза на початку третього тисячоліття..... 93

CONTENTS

BERNATS’KA ALINA Modeling of Characters in Novel «The Place Where God Is Not Exist» by Max Kidruk.....	6
BUCHALS’KA BOHDANA Urban Topography in Novel «Rivne/Rovno (The Wall)» by Olexander Irvanets	12
HARMANYUK BOHDANA Mystics Parameters in Fictional Structure of Novel «Do Not Look Forward and Be Silence» by Max Kidruk.....	16
HREBENETS’ MARIYA Metaphysical Motif of Being on the Edge in Drama «Diamond Millstone» by Ivan Kocherga	21
HULECHKO ANASTHASIYA Art Strategies of Representation of the Past in Novel «Tango for Death» by Yurii Vynnychuk.....	26
DEMCHUK VICTORIYA Genre Parametres of Retrodetective (on materials of novel «Pillar of Autocracy, or 12 Actions against Ivan Karpovych Pidipryhora») by Vladyslav Ivchenko and Yurii Kamayev.....	30
COOK NADIYA Play «Myna Mazailo» by Myckola Kulish as a Saturical Text.....	36
KUCHARCHUK OXANA Village Apocalypses of Mychola Kulish.....	40
LOIKO IVANNA World of Childhood in Essays by Oxana Zabuzhko.....	44
MALYNOVS’KA KARYNA Fictional Models of Representation of Traumatic Experience in Long Story «Beyond the Edge of Pain» by Osyp Turyans’kyi.....	48

MYRONYUK OLGA

Traumatic Experience of World War the Second in Novel

«Me, You and Our Painted and Non-Painted God»

by Tetyana Pakhomova55

MOROZ TETYANA

Fictional parameters of habitual life of the Ukrainians in novel

«Black Council» by Panteleimon Kulish's60

OLEXYUK OLEXANDRA

Modelling of Ethnic-Coloured Characters

in Prose of Myckailo Kotsyubyns'kyi66

PISKLYAK OLENA

World War the Second and an Experience of

Contemporary Ukrainian Literature71

PONORCHUK IRYNA

Woman in times of Holodomor: Svitlana Talan «Split the Sky».....76

PROKOPCHUK TETYANA

«View of Toledo»: a Painting by El Greco

in Poetical Versions by Vadym Lesych and Patriitsiya Kylyna.....82

SYTKIV MARIYA

Motif of Authority in Drama by Valeryi Shevchuk

(on the materials of plays «Puppet-Show», «Birds from Invisible Island»)....87

STASYUK KATHERYNA

«A Metaphor of Illness»: (following to Susan Sohntag)93

Ірина Понорчук

Науковий керівник – доктор філол. наук Захарчук І. В.

ЖІНКА В УМОВАХ ГОЛОДОМОРУ: СВІТЛАНА ТАЛАН «РОЗКОЛОТЕ НЕБО»

У статті на прикладі явища Голодомору розглянуто проблематику, пов'язану зі стратегіями жіночої поведінки в кризовій ситуації. Особливу увагу звернено на особливості жіночої психології, способах виживання, взаємної підтримки й допомоги. Проаналізовано роман Світлани Талан «Розколоте небо» в контексті розвитку жіночої свідомості й світосприйняття.

Ключові слова: жіноча психологія, жіноча свідомість, криза, ідентичність, Голодомор.

In the article the author addresses issues related to strategies for women's behavior in crisis times on the example of the Holodomor phenomenon. Particular attention is paid to the features of female psychology, ways of survival, mutual support and assistance. Svitlana Talan's novel «Split the Sky» is analyzed in the context of the development of women's consciousness and worldview.

Key words: female psychology, female consciousness, crisis, identity, Holodomor.

Проблема Голодомору продовжує перебувати в центрі уваги українських гуманітаріїв. І це не випадково, адже всі трагедії, які випали на долю українського народу, не можуть зрівнятись за своїм масштабом та наслідками з Голодомором 1932-1933 років. Це одне з найважчих випробувань, яке пережила наша нація. Це історія, котру ми повинні пам'ятати. Одна з найбільших трагедій ХХ століття акумулювала багато аспектів, які досліджують українські історики, демографи, фольклористи, соціологи. Як правило, вони наголошують на штучному характері Голодомору, підраховують кількість жертв, вказують на призвідців геноциду, особливостях функціонування пам'яті. Серед найвагоміших досліджень варто виокремити праці Станіслава Кульчицького [3], Людмили Гриневич [1], Оксани Кісь [2], Дарії Матінглі [4] та інших. Проте, Голодомор як багатовимірне й багатовекторне явище також становить інтерес для українських письменників й літературознавців.

Як відомо, засадничими для розгортання проблематики Голодомору в літературі стали твори Уласа Самчука «Марія» та Василя Барки «Жовтий князь». Саме ці письменники в художній формі розповіли світу про злочини сталінського режиму й долі людей у часи найжахливіших фізичних й моральних випробувань. Після здобуття незалежності України проблематика Голодомору постійно перебувала в полі зору українських митців. За останній час з'явилися тексти українських письменників, які актуалізували проблему Голодомору в суспільній свідомості й оприсутнили нові виміри й

грані українського лихоліття. Вони викликали велике зацікавлення як з боку читачів, так і дослідників літератури. Серед найбільш резонансних варто виокремити твори Леоніда Кононовича «Тема для медитації», Наталки Доляк «Чорна дошка», Світлани Талан «Розколоте небо» та інші. Українські письменники зосереджені на морально-етичних, психологічних та екзистенційних вимірах трагедії. Вони розгортають перед читачем множинні людські історії, котрі розкривають антропологічний аспект проблеми. Таким чином, **актуальність дослідження** полягає в тому, що художня меморіалізація Голодомору привносить нові виміри в українську літературу, розширює її жанрово-стильові параметри, сприяє розумінню української національної ідентичності.

Роман Світлани Талан «Розколоте небо» став знаковим явищем української літератури. Книга була написана до 80-х роковин трагедії Голодомору. Під час роботи над текстом, авторка використовувала як архівні джерела, так і свідчення очевидців. За романом був знятий буктрейлер, що пожвавило інтерес до твору та сприяло його популяризації. Прикметно, що поруч з розгортанням родинної історії Черножукових, роман розповідає про долю жіноцтва в часи Голодомору. Відповідно, **метою статті** є аналіз жіночої поведінки та психології в умовах Голодомору в романі Світлани Талан «Розколоте небо».

Події твору розгортаються на Луганщині напередодні та в часи Голодомору. Хронологічно вони охоплюють 1929-1933 роки. Варто зауважити, що одним із епіграфів до роману є уривок з Думи про Голодомор, яку зберіг й передав нащадкам кобзар Єгор Мовчан:

В тридцять третьому году їли люди лободу,
Пухли люди із голоду, помирали на ходу.
Отощали усі люди, падали, як мухи,
Кропивою-лободою не наповниш брюха [5, 9].

У такий спосіб авторка повертає із забуття голодоморний фольклор, який довгий час перебував під забороною в офіційній радянській фольклористиці. У центрі твору – доля родини Черножукових та однієї з головних героїнь – Варвари Черножукової. Глава родини Павло Серафимович Черножуков є втіленням роботящого українського хлібороба, доброго господаря, турботливого батька. Вся його родина свій добробут й економічну незалежність заробила тяжкою працею. У романі змальовано будні й свята дружного сімейства Черножукових і розкрито атмосферу доброзичливості й взаємодопомоги, котра панує в родині завдяки авторитету батька. Серед моральних чинників, які визначають світогляд й поведінку Павла Черножукова, провідна роль належить релігії й християнському вихованню. Щонеділі дружне сімейство Черножукових відвідує церкву, уважно слухає настанови священика й намагається дотримуватися божих заповідей: «Уся велика родина Черножукових, святково вбрана, вийшла з церкви після недільної ранкової служби. Варя зняла з голови чистеньку білу хустинку, струснула волоссям» [5, 18]. Черножукови тримають наймитів для

допомоги по господарству, але ставляться до них з повагою як до членів родини, щедро оплачують їхню працю. Як було зазначено, авторка відтворює життя українського села, котре усталилося протягом століть. Перед нами постає патріархальне українське суспільство, що зберігає традиції хліборобської культури, в центрі якої – повага до праці, звичаїв предків і християнської етики.

Поступово ми стаємо свідками, яких страшних змін зазнає українське село: знищують працьовитих хліборобів, руйнують церкву й релігію як найвищий моральний авторитет сільської громади. У творі переконливо відтворено, як перед розгортанням голоду відбувається нищення сільської церкви, наруга над іконами та знущання над священиком: «Михайло. Йосип та Семен побігли до церкви. За мить вони вже були на дзвіниці. Цілковиту тишу розірвав звук дзвона, який тужно дзвякнув, важко впавши на мерзлу землю. Натовп зойкнув одним подихом. За мить Михайло спритно здерся на вершечок купола. Він накинув мотузку на великий позолочений хрест. Кінець мотузки скинув донизу. Жаб'як прив'язав її до коня, повів його за собою. Мотузка натяглася, а Михайло кілька разів вдарив сокирою по хресту. Хрест востаннє блиснув позолотою на верхівці. Перевернувся у повітрі і впав, увіткнувшись у кучугуру снігу. – Будь ти проклятий, виродок нещасний!– крикнула бабуся з натовпу» [5, 123-124]. Жінки плакали й благали комсомольців не збиткуватися над святинєю, але їхні сльози та молитви не були почуті. Активісти «скидали старовинні ікони в купу, ніби сміття. То були намолені образи, до яких століттями зверталися люди і в горі, і в радості. Святі лики бачили на своєму віку і хрещення немовлят, і вінчання молодят, і проводи в останню путь, і дивовижні зцілення. Зараз очі святих дивилися на все, що з ними відбувається, з німим докором» [5, 124]. Отже, руйнування церкви в творі стає початком фізичного й духовного знищення українського селянства й початком Голодомору як духовної трагедії.

Родина Черножукових переживає голод дуже непросто. Та навіть в часи найважчих втрат всі її члени намагаються підтримати одне одного. І саме в такій родині на тлі складних політичних і суспільних змін розгорнено історію Варвари Черножукової. Варя – улюблениця всієї родини. Змалку вона засвоїла найбільші моральні чесноти від батька й матері. Повага до старших, любов до землі, доброзичливість і щирість є визначальними в світогляді й поведінці героїні. З волі батьків Варя одружується не з коханим чоловіком, а з тим, кого обирає батько. Саме з пошани й любові до батька Варя чинить всупереч власним почуттям. Проте в новій родині вона стає турботливою дружиною й хорошою матір'ю. На долю Варвари Черножукової, її сестри Ольги, подруги Уляниди та інших жінок випадає одне з найбільших випробувань – піклуватися про життя дітей і всієї родини в часи Голодомору.

У творі переконливо розкрито, як в моменти утиску й приниження з боку влади жінки допомагають одна одній. Старша сестра Варі Ольга

допомагає порадами щодо того, як економно вести господарство, подруга Улянида, котра лікує травами, ділиться їжею, що їй приносять люди. Всі жінки у творі наділені великим материнським інстинктом, волею до життя й бажанням врятувати родини від голодної смерті. Але смерть не оминає їхніх рідних, і прикметно, що в моменти найважчих випробувань жінки не ламаються морально, не стають злими й агресивними. Найбільші втрати вони прагнуть компенсувати любов'ю й турботою.

Водночас деякі жінки в стані розпачу добровільно відносять дітей у місто й залишають біля дитячих будинків з надією на те, що це дасть більше шансів на життя їхнім дітям. Таким чином у поведінці жінок поєднуються материнська любов, самопожертва і відчай. Саме така неоднозначна поведінка розкриває моральні наслідки Голодомору, його згубний вплив на руйнування українських родин, норм моралі й родинного права.

Ще однією характеристикою жіночої поведінки у творі є винахідливість і кмітливість у боротьбі за виживання. Жінки використовують трави й зілля, кору й бруньки дерев для приготування їжі. При цьому у творі присутні прислів'я й приказки, пов'язані зі зміною культури споживання їжі. Ці гіркі зразки народної мудрості вкладено саме в уста жіноцтва. Разом з новими «рецептами» приготування їжі жінки розповідають одна одній ці нехитрі примовляння, в яких поєднано біль і тонку іронію, надію на виживання й бажання поділитися досвідом й духовною підтримкою. «Тепер розкажу рецепт нової страви – від людей почула. З картоплі можна зварити дітям ріденький суп, а лушпиння перетерти, додати початки з качанів кукурудзи, потовкти все разом, і можна пекти ліпеники. Щоправда, вони розпадаються і гіркуваті на смак, але ж можна додати липкої кори липи, а якщо потерти хвостик буряка, то вийдуть солодкі оладки. Знаєш, як їх ще називають? — Ольга посміхнулася. — Тошнотики! І вигадав хтось!» [5, 331].

Проте голод наростає, тому що посилюються репресивні заходи щодо селян і родини Чорножукових зокрема. За несплату величезних податків у них відбирають усе: зерно, картоплю, буряки, різну живність, а разом з тим і надію на життя. З Вариної родини, раніше великої і дружної, залишилась лише вона та сестра Ольга з дітьми. Обоє вже ледве трималися на ногах, але жили заради дітей, хто ж як не вони врятують їх від голодної смерті. Страх за дітей, за себе висмоктував з Варі життєві сили. Жінки придумували різні плани, як вкрати жменьку зерна, чи пару картоплин, чи ще чогось, аби протриматися ще декілька днів на цьому світі. У пошуках виходу зі складної ситуації Варвара та Ольга також вдаються до крадіжки колгоспних буряків. «Вони навпомацки знаходили невеличкі бурячки, що залишилися у землі. Гички на буряках вже не було, тож доводилося їх викопувати. У Варі від хвилювання серце так стугоніло у грудях, аж переляканій жінці здалося, що його чути навколо. Ставши на коліна, вона похапцем тикала у землю лопатою, діставала буряки і вкидала їх у мішок» [5, 178]. Багатьох «крадіїв» затримували, били, когось садили до в'язниці або висилали на Соловки, а

когось – вбивали. Були і фатальні випадки. У творі переконливо розкрито трагедію жінок, які боролися за життя власних дітей: Наприклад, Одарку, яка доїла чужих корів, аби прогодувати своїх дітей, знайшли з проломленою головою, Марічка збожеволіла від голоду і гризла ніжку стола, Улянида їла свого синочка. Проте, у творі головний акцент зосереджено на жіночій доброті, жертвності й любові.

Водночас поруч із змалюванням трагічної долі жінки в умовах Голодомору, в романі переконливо розкрито психологію й поведінку так званих «активісток», тих жінок, які стали зняряддям влади в реалізації політики вбивства голодом українських селян. Такою є Ганна Теслюк, товаришка Варі. Із Ганнусею Варя товаришувала з раннього дитинства. Батько подруги Іван Теслюк багато років був наймитом у Черножукових, отже, часто прибігала до їхнього двору його старша донька Ганнуса. Батьки Варі завжди їй давали чогось смачненького, і чорнявенька весела дівчинка чи не щодня бувала у них. Варя так здружилася з Ганнусею, що вважала її за сестру. Ганнуса одна з перших написала заяву про вступ до колгоспу. Вона привселюдно обізвала родину Черножукових куркулями, і жалілася що нічого доброго від них не отримала, крім чобіт, і подарованого Варєю намиста. Раніше добра, весела, щира Ганнуса стала жорстокою й цинічною: вона всіляко знущається з селян, коли приходять до них разом з членами буксирної бригади відбирати залишки продовольства. Активістка починає вести розпусний спосіб життя, стає аморальною й немилосердною. Участь у розкуркулюванні, членство в комсомолі зробили з неї звіра, демонічну жінку, яка нічого не боялася. Своїми жорстокими наказами та грубою поведінкою вона загубила не одне життя, в тому числі й Вариної бабусі. Своїми брутальними витівками вона шокувала всіх: «Варя дивилася, як колишня подруга присіла навпочіпки перед діжею і почала їсти, дістаючи капусту руками. Було гидко спостерігати, як шматки капусти падали їй на груди, а вона все хрумала як кінь... – Капусточки хочеться? — скривила вона рота у зухвалій посмішці. – Залишу! Я ж добра! Ганна вилізла на діжку, задерла спідницю, присіла. Присутні спочатку навіть не зрозуміли, що вона хоче робити. І лише коли задзюрчало, зрозуміли, що вона мочиться прямо в діжку з капустою!» [5, 239-240].

Проте, Ганна недовго наживалася на чужому горі. Фінал життєвого шляху активістки сумний і повчальний: недовзі вона тяжко захворіла й померла. «Жирувала, каталася як сир у маслі, та не все ж коту масляна. Як поперли активістів на роботу, так вона швидко змарніла. То була гладка як бочка, а то стала як скелет і незабаром почала блювати кров'ю. З тиждень вдома прохарчала кров'ю, і все. Кажуть, кров лилася з неї струмком. Напилася людської крові стільки, що аж із рота полилася!» [5, 333]. Відповідно авторка означає перед читачем моральну проблему про те, що зло не є безкарним, а злочинці понесуть відповідальність за вчинене ними і водночас на прикладі Ганни Теслюк розширює способи верифікації ворога з урахуванням гендерного чинника.

У підсумку варто зазначити, що роман «Розколоте небо» Світлани Талан привніс нові параметри у відтворення трагедії Голодомору в проекції на чоловічий і жіночий досвід. Докладне й всестороннє розкриття способів і моделей жіночої поведінки увиразнило травматичний досвід та його літературні проекції, а також відкрило нові аналітичні параметри в осмисленні української літератури ХХ століття.

Джерела:

1. Гриневич Л. Хроніка колективізації та Голодомору в Україні 1927-1933. Том I. / Людмила Гриневич. – Київ : «Часопис “Критика”», 2012 – 263 с.
2. Кісь О. Українські жінки в умовах Голодомору: безправність vs дієздатність : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uamoderna.com/md/kis-women-holodomor>.
3. Кульчицький С. Великий Голод ліквідував загрозу розпаду СРСР з боку України» / Станіслав Кульчицький // Урядовий кур’єр. – 2013. – № 216. – С. 2-3.
4. Маттінглі Д. «Жінки в колгоспах велика сила»: хто вони – українські призвідниці Голодомору? : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uamoderna.com/md/mattingly-women-in-kolkhoz>.
5. Талан С. Розколоте небо: роман / Світлана Талан ; передм. О. Хвостової. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2014. – 352 с.